

Št. knjige

vrednost

2328
3708

Din

1597

9273

Prešernova „Nova pisarija“

in

Horacijeve „Epistulae“.

Spisal prof. dr. K. Ozvald.

1905.

»Sad jedna njegova (Prešernova) satira kruži po varoši, koje k sreči svaki ne razume.« Tako zdihuje in se tolaži Luka Jeran v pismu, ki ga je pisal Stanku Vrazu dne 13. svečana l. 1846. (Gl. Zborn. Slov. Mat. IV, str. 188.) Težko je reči, ktera Prešernova satira krati Jeranu sladko spanje l. 1843. A to lahko trdimo, da so se 12 let prej, ko je bila z drugim rojem »Čebelice« izfrčala tudi ostrožela »Nova pisarija«, marsikteremu zelotu v beli Ljubljani zbudile pobožne želje po »nerazumljeni« »Novi pisariji«, želje, ki jih je pač povzročila izborna odkazana, četudi ne najprikljivejša uloga »pisarja« in pa poredna sodba hudomušnega »učenca« o Kranjicah. »Razumemo« torej jedki, z najrezkejšo ironijo nasičen duh, ki preveva to satiro, naperjeno na one čase početkom tridesetih let prejšnjega stoletja, ko so hoteli naduti »pisarji« puhle glave popolnoma v zakup vzeti našo slovstveno njivo. Da je bilo spričo takih razmer, ki so same vpile po biču, Prešernu težko »satiram non scribere«, tudi »razumemo«. Ni pa nam tako jasna vzporednost, ki jo kaže ta satira v marsikterem oziru s sličnimi pesnitvami inorodnih literatur.

370

Prof. Ilešič je pred nekaj leti — ponovno¹⁾ — opozoril na tako vzporednost z Goethejevo prvo »poslanico« in Alfierijevo satiro »I pedanti« (Zvon 1898, str. 507 in 569). Z Goethejevo poslanico se da pač primerjati samo začetek »Nove pisarije«. Da pa se cenjeni bralec o tej začetni sličnosti uverj, naj slede tukaj dotični verzi omenjene epistule:

»Jetzt, da jeglicher liest und viele Leser das Buch nur ungeduldig durchblättern und, selbst die Feder ergreifend, auf das Büchlein ein Buch mit seltener Fertigkeit pflropfen, soll auch ich, du willst es, mein Freund, dir über das Schreiben schreibend, die Menge vermehren und meine Meinung verkünden, dasz auch andere wieder darüber, meinen und immer so ins Unendliche fort die schwankende Woge sich wälze.«²⁾

Glede te vzporednosti prvih stihov v »Novi pisariji« in Goethejevi poslanici piše prof. Ilešič: »Sličnost začetnih verzov se ne da umeti, če ne mislimo na zgodovinsko odvisnost!« Toda kaj je ž njo, ako navedem devetero verzov, o katerih bi človek trdil, da so po svoji vsebini začetku »Nove pisarije« še sorodnejši nego prvih sedem heksametrov Goethejeve poslanice? V Horacijevi epistuli »Ad Augustum«³⁾ mi je namreč zbudilo pozornost devetero heksametrov sledeče vsebine:

»Edino, kar podžiga sedaj naše ljudstvo, je strast splošnega pisarjenja; mladenči in resni možje si pri večerji z zelenjem ovenčajo glavo ter narekujejo pesmi. Jaz sam, ki se sicer pridušujem, da še nisem zagrešil verza, vstanem pred solncem ter zahtevam pisalo, papir in torbico s pisanji. Ladijo krmariti se boji, kdor ni vešč brodarstvu; ne upa si dati bolniku zdravila, kdor se tega ni učil: zdravniki proizvajajo, kar tiče v njih delokrog; kovači se pečajo s kovačijo pesni pa kujemo vsi, kar nas je učenih in neučenih.«

(Calet (sc. populus) uno
scribendi studio; puerique patresque severi
fronde comas vincti coenant et carmina dictant.
— — — — — prius orto
sole vigil calamum et chartas et scrinia posco.

¹⁾ Pred njim so to storili že drugi. Gl. Zvon 1881, str. 441 in Illyrische Blatt, št. 7, str. 27.

²⁾ Goethes sämtl. Werke (Cotta'sche Bibl. der Weltl.), I, str. 189.

³⁾ Q. Horatii Flacci opera omnia. Guil. Dillenburger. Bonnae 1875. Po tej izdaji so uravnani vsi nadaljni citati.

Navim agere ignarus navis timet; abrotonum aegro
non audet, nisi qui didicit, dare: quod medicorum est,
promittunt medici; tractant fabrilia fabri;
scribimus indocti doctique poemata passim.) II, 1, 108—117.

To se pač sliši popolnoma kakor:

»Da zdaj, ko že na Kranjskem vsak pisari,
že bukve vsak šušmar daje med ljudi,
ta v prozi, uni v verzih se slepari, —
jaz tudi v trôp, — ki se poti in trudi,
ledino orje naše poezije, —
se vriniti želim, se mi ne čudi.«¹⁾

Toda predno izrečeva, častiti bralec, sodbo o medsebojnem razmerju Prešernovih in Horacijevih verzov, si ogledva nekoliko vir, iz ktereга prihajajo oni latinski, začetnim stihom »Nove pisarije« po mislih toli slični heksametri! Že zgoraj sem mimogrede omenil, da je to poslanica, ki je naslovljena na cesarja Avgusta, po številu prva v drugem snopiču Horacijevih epistul. Horacij je priobčil dva snopiča takih na določene osebe naslovljenih poslanic. V epistulah prvega zvezka razpravlja v mirnem, tu pa tam šaljivo porednem duhu svojo filozofijo o življenju, v drugem, tri poslanice obsegajočem snopiču pa je izrazil v neprisiljeni obliki pisem svoja literarna načela z ozirom na teorijo in lastno prakso. V prvi poslanici drugega zvezka govori o razvoju rimske literature od stopnje do stopnje izza nje okornih, na grški podlagi slo-nečih začetkov do svoje dobe, ko »scribimus indocti doctique poemata passim«, »ko že vsak pisari«. Pri tem mu večkrat zažvižga bič satire po sodobnih Rimljanih, oziroma njih nazorih. Saj so ti nazori često jako kvedrasti in zaslu-žijo bič, n. pr. njih sodba o vsem, kar je prišlo iz tujine, in o tem, kar je zrastle na domačih tleh.

»Kar očitvidno ni iz tujih krajev in iz davno prošlih časov, to še Rimljanu studi, to sovraži.«

(— — — Nisi quae terris semota suisque
temporibus defuncta videt, fastidit et odit.) I, 21—22.

Na ta vatel merijo tudi domače slovstvo. Zato so pri njih priznani le stari pesniki, ki so pisali še popolnoma v

¹⁾ Poezije doktorja Franceta Prešerna (L. Pintar), str. 78.

tujem grškem duhu in isti obliki, kojih delom je pritisnila pečat slave grobarjeva lopata:

»Teh se uči na pamet, te gleda v dubkom polnem gledišču mogočni Rimljan, le te pesni časti in priznava, kar jih je od prastarih dob pisarja Livija¹⁾ do naših dni.«

(Hos ediscit et hos arto stipata theatro
spectat Roma potens, habet hos numeratque poëtas
ad nostrum tempus Livi scriptoris ab aevo.) 1, 60—62.

Taka sodba pa ne priča ni o kaj posebni duhovitosti ni o pravičnosti, kajti tudi domače in sodobno blago zasluzi priznanje:

»Ako Rimljan v toliki meri občuduje in hvali starodavne pesnike, da mu ni nič slavnejšega od njih, njim nič enakega, tedaj ravna nespametno.«

(Si veteres ita miratur laudatque poëtas,
ut nihil anteferat, nihil illis comparet, errat.) 1, 64—65.

Pa ne da bi se morebiti našim sedanjim pesnikom očitalo, da s slabimi deli žalijo okus občinstva, ne:

»Sveta jeza me zgrabi, ako kaj grajaš, ne ker se ti morda zdi neuglajeno in brezokusno, ampak ker je nastalo v tvojem času, in ako ne prosiš temu, kar je starega, mile sodbe, ampak zahtevaš zanje častno in slavno mesto.«

(Indignor quidquam reprehendi, non quia crasse
compositum illepideve putetur, sed quia nuper;
nec veniam antiquis, sed honorem et praemia posci.) 1, 76—78.

Upaj si samo narahlo dvomiti o vrednosti in zasluženosti slavi pesniških del izza najstarejše literarne dobe rimske, stari očaci naši se dvignejo kakor en mož zoper tvojo mlado predrznost, zakaj

»Po sodbi starih ljudij ali nič ni dobro, kar ni po njih okusu, ali pa se jim zdi preveč ponižanja, napram mlajšemu zarodu priznati, da je sedaj brez vrednosti to, česar so se oni naučili v svoji mladosti.«

(Vel quia nil rectum, nisi quod placuit sibi ducunt,
vel quia turpe putant parere minoribus et, quae
imberbes didicere, senes perdenda fateri.) 1, 83—85.

¹⁾ L. Livij Andronik je najstarejši rimski pesnik z določeno osebnostjo. Imenuje se »rimski Homer«, ker je prevedel — v okornih verzih — Odisejo v latinščino. Razun tega je spisal — po grških vzoreh — več komedij in tragedij.

Ali nikar ne mislite, da je osivelemu Rimljanu toliko za slavo starodavnih naših literatov :

»S svojo sodbo ne izraža morebiti časti in spoštovanja že davno preminulim pevcem, ne, marveč v nas se zaganja, nas in naša dela sovraži, ves moder vsled zavisti.«

(Ingeniis non ille favet plauditque sepultis,
nostra sed impugnat, nos nostrarque lividus odit.) 1, 88—89.

Da tem. zabavljajem le slepa strast ne pripusti pravične sodbe ter jih vodi v boj zoper novejšo, domačo slovstvo, ni težko uvideti :

»Da so Grki svoječasno tako črtili vse, kar je novega, kakor mi, kaj bi pač sedaj bilo nam staro ali kaj bi Rimljan danes bral ter drug za drugim lahko jemal v roke?«

(Quod si tam Graiis novitas invisā fuisset,
quam nobis, quid nunc esset vetus, aut quid haberet,
quod legeret tereretque Quiritum publicus usus?) 1, 90—92.

Toliko o prvi poslanici drugega snopiča. Druga epistula tega snopiča je naslovljena na Julija Flora. V tej poslanici nam Horacij razkrije, v kolikor se peča neposredno s slovstvenimi razmerami — začetek in konec epistule ste druge vsebine —, bitje in žitje sodobnih rimskih »pisarjev« - pesnikovičev: kako si drug drugemu kadijo, kako vzajemno občudujejo svoja dela, med seboj delé pesniško slavo na debelo ter, včasih vsiljivo, iščejo poslušalca svojim »poezijam.« Res je pravo samozatajevanje, poslušati »poezije« teh pisarjev, a zameriti se jim ne smeš, zato »Marsikaj prenesem, da ne razdražim osjega gnezda pisarjev, kot poet, ki se mu je še truditi, da se dokoplje do priznanja med prosto množico.«

(Multā fero, ut placem genus irritabile vatum,
cum scribo et supplex populi suffragia capto.) 2, 102—103.

Najčešče se omenja tretja izmed teh poslanic, naslovljena na Pizone (menda očeta in sinove) in znana pod imenom »ars poëtica«. V tej izmed vseh treh najobsežnejši epistuli razvija Horacij svoje nazore o pesništvu, zlasti epskem in dramskem. Po vsebini se deli ta poslanica v dva dela: v prvem, večjem, govori Horacij

o lastnostih, ki jih mora imeti dobra pesnitev, v drugem pa razmotriva o pesniku, kakih načel se ima držati in česa se naj izogiba dober poet. —

Predočimo si sedaj še enkrat živo slovstvene razmere kakor odsevajo iz prvih dveh poslanic! Reči moramo »tout comme chez nous«, istotako kakor pri nas za Prešernove dobe: isto navduševanje za vse, kar je tujega, in zaničevanje vsega, kar je domače tu in tam; isti Lesničniki in Levičniki se trudijo peti sladke in prave pesnice tu in tam in presoajajo jih isti »censores honesti«, Pavški-Kopitarji, ki jim je princip vsega napredka status quo ante.

A tu in tam je na mračnem »nebu poezije« zažarela jasna zvezda, pojavila sta se mojstra pesnika, pretežno lirika, ki sta se glede leposlovnih nazorov. toto coelo razločevala od sodobnih »pisarjev«: pri Rimljanih Horacij, pri nas Prešeren. Z navidezno dobrodušnim posmehom govoriga, eden v »poslanicah«, drugi v »Novi pisariji« o teh pisarjih, a v resnici je ta posmeh najfinejša in prav radi tega tem bolj zbadajoča ironija, kakor se z iglo zbodeš tem globlje, čim tanjša in finejša je nje ost.

To započeto vzporejanje slovstvenih razmer v dveh, časovno malo da ne za dva milenija razdaljenih literaturah se da še nadaljevati, če si paralelno ogledamo nekatera mesta v omenjenih poslanicah in »Novi pisariji«. Stopimo korak dalje in nadaljujmo vzporejanje v tem oziru!

Po izraženih mislih obsega »Nova pisarija« dva dela: v prvem se pleče pogovor o knjižnem jeziku, v drugem pa o namenu pesništva. V prvem, obsežnejšem, pobija »učenec«-Prešeren »pisarja«, ki hoče iz knjižnega jezika spoditi vse tujke brez razločka in v knjigo uvesti nespremenjeno robato govorigo narodovo; v drugem pa smeši »pisarjeve« nazore, po katerih bi leposlovje moralo bralcem nuditi samo koristnih naukov.

Isti »dualizem« je najti, kakor bomo videli, v Horacijevih epistulah.

O začetnih tercinah »Nove pisarije«, s katerimi se navidezno naivni in neizkušeni »učenec« predstavi »pisarju«

ter ga prosi, naj ga uvede v vse tajnosti nove literarne struje, o teh začetnih stihih in vzporednih heksametrih Horacijevih smo govorili str. 3.

Že pri prvem predavanju zve »učenec«, da lahko postane »Apolon drugi«, če mu tudi ob rojstvu ni kumovala modrica pesništva.

»Minerve nič ne v prašaj poj po sili!«

se glasi prvo pravilo pesniške panaceje oblastnega pisarja. Ali ni ta puhloglav izrek, projiciran na ploskev Prešernove ironije, — mutatis mutandis — istoveten s Horacijevim:

»A ti ne boš nič govoril in ničesar počel zoper voljo Minerve?«

(Tu nihil invita dices faciesve Minerva.)

3, 385.

In dalje modruje pisar:

»Ak' hočeš kaj veljati v našem tropi,
besed se tujih boj kot hud'ga vraga«,

zlasti »besed n em š k' v al ce v gr di h !

Pa tudi Horacij nam slika takšnega puristovski mazi-ljenega »Slovožoka«:

»Poet, ki hoče kaj klenega podati javnosti, vzame pi-salo ter si obenem nadene ulogo neomečljivega sodnika; brez usmiljenja ti poganja vse une besede, ki jih ne diči lepo lice, ki so brez tehtnosti ali drugači ne na čast svo-jemu mestu, iz njih sedežev, naj se tega še tako branijo.«

(— — qui légitimum cupiet fecisse poëma,

cum tabulis animum censoris sumet honesti;

audebit, quaecumque parum splendoris habebunt

et sine pondere erunt et honore indigna ferentur,

verba movere loco, quamvis invita recedant.

2, 109—113.

Če to ne presega tvojih moči, če si upaš zmagati v »tujobesedarskem« boju,

»Nov Orfej k sebi vlekel boš Slovene«,

tvoja poezija bo jim segla v dušo, celokupen rod nešte-vilnih Slovanov bo prisluškal tvojim strunam in v slo-vanskem napredku bo delal njih glas iste čudeže kakor v davno prošlih časih sladka pesen Orfejeva med divjaki »Tra-cije surove«.

A čudežno moč, s katero so učinkovale pesni bajnega Tračana, slavi tudi Horacij:

»Orfej, ljubljenec in srednik bogov je odvadil divja
ljudstva ubojev in nečloveškega življenja.«

(*Silvestres homines sacer interpresque deorum
caedibus et victu foedo deterruit Orpheus.*) 3, 391—392.

Visoka šola sladkega, po tujkah neokuženega jezika pa so »rovtarske Atene«. Le tak rovtarski trijenij ti more pri »našem tropu« glede knjižnega jezika izposlovati potrebni »probaturni«. Ali učenec ni do cela prepričan o »žlahtnosti« slovenskih besed »tam, kjer po stari šegi še drekajo.«

Pa tudi Horaciju se ne zde salonske one besede, ki so v sodobni knjigi še vpliv razposajenih pesmi, ktere je nekdanj prepevalo kmečko ljudstvo ob različnih narodnih praznikih:

»Dolgo časa niso izginili in še danes se kažejo sledovi
kmetavsca.«

(— — — in longum tamen aevum
manserunt hodieque manent vestigia ruris.) 1, 159—160.

Bojazen učenca, »da bera besedi ne bo velika« tam »sredi kozarjev«, je kmalu pomirjena. Res, tudi v slavni rovtah »ne bodo ti na nos visele« lepe zrele besede, ali

»Tam pul'jo besedi se korenine;
k tem deni konce: ača, išče, uha,
on, ovka, ovec, druge pritikline,
to trdno skupaj zvari; primaruha!«

pa dobiš besed za vsak potreben pojem.

In tudi Horacijevi pesniški tovariši se drže tega recepta:

»Pisar uvaja nove besede. Z navdušenjem in bistro glavo liki jasnočista reka širi blagostanje ter osrečuje Rimljane z bogatim jezikom. Kar je prebujnega, odškrtno, kar preokornega, poravna kakor zdravnik neravne ude, ter odstrani, kar nima vrednosti.«

(*Adsciscet nova (sc. verba). — — — —
Vehemens et liquidus puroque simillimus amni,
fundet opes, Latiumque beabit divite lingua;
luxuriantia compescet, nimis aspera sano
levabit cultu, virtute earentia tollet.*) 2, 119—123.

Toda grškim in latinskim sosedam se domačinska pravica v našem govoru ne bo dala oporekati, meni učenec, preozko so spojene z domačo kulturo. Zato vpraša mojstra,

»Al vsaj se bode teh poslužiti smelo?«

In tudi Horacij jih štiti, te ljubke pritepenke z vstoka:

»Tudi nove, še le nedavno porojene besede si pridobe zaupanje, ako so priplule iz grškega studenca in jih zmerno rabiš.«

(Et nova fictaque nuper habebunt verba, si
Graeco fonte cadant parce detorta.) 3, 52—53.

»Po nobeni ceni!« Pisarjeva doslednost je trdnejša od jekla, skrajni purizem velja vsem tujkam brez izjeme. Ali humanizma prešinjeno srce učenca zagovarja njih rabo, češ

»Saj tudi drugi to store Sloveni.«

Horacij pa vpraša:

»Kako naj pač dovoli Rimljan Ceciliju¹⁾ in Plautu²⁾ to, česar ne bi odobral pri Vergiliju³⁾ in Variju?⁴⁾

(— — — — Quid autem
Caecilio Plautoque dabit Romanus, ademptum
Vergilio Varioque?) 3, 53—55.

Tekom nadaljujoče se diskusije učenec zve, da so za ustmeno rabo sicer dovoljene tujke, a na noben način jih ne gre uvajati v knjigo:

»To govori se, kar na jezik pride,
pogovor, ko na všesa več ne bije,
ko zjutranja megla se v nič razide.

Kar v bukvah je natisnjenega, vpije.«

V Horacijevi poslanici pa čitamo vzporedno:

»Slabeje ti gane dušo, kar je prispelo v nje notranjost
čez uho, nego vse ono, kar ti je razprostrto neposredno
pred očmi, ki te ne morejo varati, in kar zaznaš s pomočjo
lastnega vidila.«

¹⁾ Stacij Cecilij je živel koncem 3. in začetkom 2. stol. pr. Kr. Spisal je okoli 40 komedij po grških uzoreih.

²⁾ T. Makcij Plaut (okolo 254—148). Spisal je precej komedij; ohranilo nam se jih je 21.

³⁾ P. Vergilij Maro (70—19), prijatelj Horacijev, znan zlasti po svoji »Enejidi«.

⁴⁾ L. Varij Ruf (okoli 74—14), prijatelj Horacijev. Bil je elegik, epik in zlasti dramatik.

(Segnius irritant animos demissa per aurem,
quam quae sunt oculis subiecta fidelibus et quae
ipse sibi tradit spectator.) 3, 180—182.

Tako se učencu odkrije »jezika sol« in »pravo vezanje« knjižnega jezika po načelih pisarjevih. »Prižgal si, mojster, žar'k mi nove luči«, ta vzklik priznanja se izvije prepričanemu mladeniču iz ust in s tem je završen prvi cikel pisarjevih modrovanj.

V drugem, krajšem, rekli bi poletnem tečaju predavanj o novi literarni struji se želi učenec z isto temeljitostjo kakor prej o knjižnem jeziku zdaj še poučiti »kaj pel bom« v onem prekrasnem jeziku, o katerem mu je prisijal »žar'k nove luči.« Pisarju omeni, da

»Romance zdaj pojejo in balade,
tragedija se tudi nam obeta.
Sonete slišim peti pevce mlade.«

Meni se zdi ista misel izražena v Horacijevih stihih:
»Jaz kujem pesni, uni zbija elegije, čudokrasna dela,
pri katerih rojstvu je kumovalo vseh devetero modric.«

(Carmina compono, hic elegos — mirabile visu
caelatunque novem Musis opus!) 2, 91—92.

Kolika zaslepljenost in kratka pamet učenca! Slišal je toli dovršena poglavja o tujkah, a zdaj ne vidi, da so romance, balade, tragedije in soneti krščeni na tuje ime. In ne samo to,

»Balade pet' je mlatva prazne slame.

— — — — —
romanca je s tragedijo škodljiva,
teh in sonetov in zdravic ne piši.

— — — — —
Poj rajši to, kar treba je pri hiši,
za hleve treba, treba je na polji,
poj to, kar kmet in meščan s pridom sliši!»

A v Horacijevih epistulah čitaš v tem oziru:

»Množice starcev obsojajo vse, kar ne donaša koristi;
mladina pa ti s ponosom koraka mimo resne pesni.«

(Centuriae seniorum agitant expertia frugis;
celsi praeterunt austera poemata Ramnes.) 3, 341—342.

in

»Dolgo časa je veljalo v Rimu za prijetno in sveto opravilo, zjutraj na vse zgodaj odpreti hišo ter iti na delo, izposojati denar proti dobri jamčevini, stare ljudi poslušniti, mladino poučiti, kako se da premoženje povečati in škodljiva zapravljenost zmanjšati.«

(Romae dulci diu fuit et solemne, reclusa
mane domo vigilare, — — — — —
cautos nominibus rectis expendere nummos,
maiores audire, minori dicere per quae
crescere res posset, minui damnosa libido.) 1, 103—107.

Tako se je cenjeni bralec na svoje oči prepričal, da se lepo število Horacijevih heksametrov v treh poslanicah drugega snopiča da vzporejati s precejšnjim čislom stihov v »Novi pisariji.« So li to zgolj slučajnosti? Menda pač ne. Da je Prešeren Horacijevih epistul drugo knjigo dobro poznaval in v »Novi pisariji« tudi imel pred očmi, priča verz »Horaci dulce et utile veleva«, ki ga je položil na jezik puhloglavemu pisarju in čegar smisel ima za podstavo sledeče verze iz tretje omenjenih poslanic:

»Pesnik te hoče ali poučiti ali zabavati ali pa obenem izraziti, kar ti naslaja uho in kar s pridom v življenju porabiš.«

(Aut prodesse volunt aut delectare poetae,
aut simul et iucunda et idonea dicere vitae.) 3, 333—334.

in

»A enoglasno priznanje čaka pesnika, ki je spojil korist z naslado, čitatelja razveseljujoč in ob enem svareč.«

(Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci,
lectorem delectando pariterque monendo.) 3, 343—344.

Ne, ne, vzporedna ta sličnost s Horacijem ne more biti sam slučaj, saj je pač za vsako oko in uho še ožja nego že od druge strani opažena ter početkom te študije omenjena sličnost z Goethejevo prvo poslanico in Alfierijevo satiro »I pedanti«, sličnost, ki jo prof. Ilešič, kakor smo slišali, izrecno smatra za zgodovinsko odvisnost.

In Prešernova pesniška slava? Ni li zdrobljena v prah, ako je troje tujih del kumovalo »Novi pisariji«

ter je pesnik svojo satiro znosil »tak kakor srake gnezda« iz različnih literatur raznih vekov, raznih dežel in raznih jezikov?

Da bo sodba, ki nam jo je izreči, pravična, si oglejmo okolščine, ki so bile povod, da je nastalo to, kar leži sedaj pred nami kot fait accompli, kot omenjene vzporednice med »Novo pisarijo« in Horacijevimi epistulami!

Najpopolnejša autobiografija našega pesnika prvaka kot človeka nam je ohranjena v drobni, a vsakemu Slovencu sveti knjižici, ki ima naslov »Poezije doktorja Franceta Prešerna.« V tej sveti nam knjigi beremo, da je bil Prešeren človek z izredno mehkim, najnežnejšega čuvstvovanja prepolnim srcem, nad vse bistrim duhom in najglaje kar si moremo misliti zbrušeni estetični okusom. Kajpada je ta mehka duša strepetala, ko so jansenisti »pisarji« kakor rosa nežne, najgloblje občutjene pesmi Prešernove krstili na čedno ime »Sauglockenläuten«; kajpada je ta kakor orlov vid bistri duh na mah uvidel, da pot naših pisarjev ni »pot prava v deželo duhov« ter se je ta kakor najjasnejši diamant zbrusen leposlovni okus s studom moral obrniti od jezikobrodja in pesni-kovanja teh pisarjev. Njih početje je vpilo po »Novi pisariji«, da ožigosa te »kranjske klasike«.

Literarna zgodovina nam pravi, da so tudi drugod Kamene pesnikom, ki so bili pretežno liriki, položile v roko strune satire, ako so njih ljubljenca obdajajoče okolščine to zaslužile ali celo same zahtevale: Heine, Puškin.

Iz Prešernovih poezij pa tudi zvemo Hipokreno, iz ktere je potekala voda, ki se je bil v njej sčistil ta kristalno-jasen estetični okus našega pesnika prvaka. Latinski verzi, grški citati, ta udomačenost v helenskem in rimskem panteonu pa slovstvu, udomačenost, ki jo korak za korakom srečujemo v omenjenih poezijah, nam na glas pričajo, da je Prešeren svoj leposlovni okus zajel tam, odkoder so »dobili starši učenost v deželo«, iz neusahljivega vira grških in latinskih klasikov. »Stari Rimljan kar, sveta je gospod, kar Grecija modra slavnih izmislil si bil

pisanj, to vse je Prešeren temeljito poznaval ter svojega duha bogato nasitil z večno lepim duhom teh »pisanj.« In ni dvoma, da mu je služila kot pravi vademecum trojica Horacijevih poslanic v drugem snopiču, zlasti tretja, imenovana »ars poëtica«, ki je bila poleg Aristotelove »Περὶ ποιητικῆς« skozi stoletja in poëticis priznan pesniški orakelj.

Te poslanice torej je Prešeren gotovo dobro poznaval, tako dobro, da sta mu bila njih duh in besedilo vsak čas na uslugo. In bodisi da je čitajoč v Horacijevih poslanicah o slovstvenih razmerah starega Rima vzkliknil »tout comme chez nous«, nič novega, vse kakor pri nas, bodisi da ga je to, kar se je godilo na domačem slovstvenem polju spominjalo Horacijevih »pisarjev«, psihološki zakon duševne asocijacije po sličnosti je vzrok, da iz ust »učenca«-Prešerna mnogokrat na glas govori Horacij. Prešeren ni posnel nobene misli v svoji »Novi pisariji« po Horacijevih poslanicah, ker mu tega ni bilo treba. Čemu iskati po mrtvi knjigi to, kar je videl na svoje oči vsak dan živo, žalibog še preveč živo? Le da mu je velika sličnost obojnostranskih razmer večkrat nehote v pero potisnila isti izraz, s katerim je Horacij izrazil slično misel. Torej večkrat opazimo klobuk z nedomačim trakom, a s tem klobukom si pokrivajo butico naši Minerve ne poslušajoči in »po sili« pojoči »pisarji«, pod njim »gorjanski trobijo« in »rovtarske otrobe vežejo« naši »kranjski klasiki«, pod njim v prozi in verzih »svoj zlati uk« prodajajo naši »šušmarji.« Vse bi jih živeče drage volje bili prodali, a iz »Nove pisarije« ne damo nobenega teh šušmarjev, klasikov in pisarjev, oni so v njej naši in ostanejo naši od klobuka z nedomačim trakom do škornjev s pristno domačim kvedrom.

Toda Goethe s svojo prvo epistulo in Alfierijevi »I pedanti«! Kako odpraviti te nepridiprave, da se reši čast Prešernova?

Torej Goethe! Pazljivi bralec je že opazil, da so začetni verzi v »Novi pisariji« po besedilu in mislih v večji meri slični Horacijevim vzporednim stihom nego

začetku Goethejeve poslanice. Spričo tega, da ves ostali del te poslanice ne kaže nikakih vzporednic z »Novo pisarijo«, si upam dvomiti o zgodovinski odvisnosti Prešeren-Goethe. Temveč se mi ne zdi neverjetno, da se je tudi Goethe za začetek svoje epistule oprášal pri pesniškem proročišču Horacijevih poslanic v drugem snopiču.

Preostane torej še ugovarjajoč Alfieri. Oglejmo si tudi ta argument! V Alfierijevi, v tercinah spesnjeni satiri »I pedanti« nastopi učenec (Alfieri) ter prosi, naj mu »Scrittore per fama notte¹⁾ razjasni »del purgato sermon l'augusta palma«²⁾ in »dei begli arcani ond'esce il grave scrivere ubertoso«³⁾, »zlati nauk«, ki ga je odobrila »la insegnante schiera.«⁴⁾

Kador vidimo, kažete Prešernova in Alfierijeva satira na prvi pogled raznotere sličnosti: tu in tam tercine, v obeh dialog, v obeh nastopi »učenec«, ki v navidezni naivnosti prosi »pisarja«, da ga pouči o »novi pisariji, učenec, ki je v resnici na vsako stran stokrat brihtnejša glava od starega pisarja starokopitnih nazorov.

Opomnil bi še, da se, enako Horacijevim, tudi Alfierijev pisar najrajši ozira v preteklost kot izvor vsega dobrega, lepega in v slovstvu edino veljavnega in pa, da se mi verza

»— — — — in sottointender troppo
fe' si che poco lo intendeva il mondo.«⁵⁾

nekam čudno ujemata s Horacijevima

»— — — — Brevis esse laboro,
obscurus fio.«⁶⁾

Tudi motto svojim »Satire«⁷⁾ si je sposodil Alfieri pri Horaciju; izbral pa ga je iz one vrste Horacijevih poezij, ki so najbolj prepojene s satiričnim duhom, iz epod:

— — — — in malos asperrimus
parata tollo cornua.⁸⁾

Epod. 6.

¹⁾ pisar na slavnem glasu;

²⁾ vzvišeno moč očiščenega jezika;

³⁾ čudovite skrivnosti, po katerih postane tehtna pisava plodovita;

⁴⁾ trop pisarjev;

⁵⁾ ker je preveč stisnjen, malokdo razume moj slog;

⁶⁾ hočem biti kratek, pa postanem nerazumljiv;

⁷⁾ Satire di Vittorio Alfieri da Asti. Basilea 1804.

⁸⁾ Liki razdražen tur zapičim v lopove nastavljene rogove.

Toda to mimogrede, bolj nas zanima sličnost med »Novo pisarijo« in satiro »I pedanti,« oziroma kaj je vzrok tej sličnosti. Pri tem vprašanju nam je ločiti vsebino omenjenih satir od njihju oblike. Glede vsebine pač lahko z mirno vestjo rečemo, da ste sličnim slovstvenim odnošajem kot vzrokom sledili po mislih slični satiri kot učinki. Z ozirom na zunanjo obliko, dialog in tercine, pa bomo lojalno priznali, da se je »učenec« Prešeren dal poučiti od »pisarja« Alfierija.

Kar je torej daroval Alfieri »Novi pisariji,« to je nje vnanja oblika, da govorim v figuri, dal je klobuk, kteremu je bil, kakor smo se uverili, trak spletel Horacij za glavo naših šušmarjev, klasikov in pisarjev. Oboje pa, klobuk in njegov trak je s finim okusom Prešeren zbral v taki barvi, da se popolnoma skladata z ostalo zunanostjo ljudij, ki ju nosijo.

In pesniška slava Prešernova? No, menda zagori nje kres po tem razmotrivanju »Nova pisarija« — »Horacijeve poslanice« z močnejim zubljem nego prej. Saj smo se pri tem razmotrivanju le uverili, da veljajo tudi o našem Prešernu nesmrtni stih, ki jih je Horacij poklonil Pompeju Grosfu:

»Brez dvoma kraljujoča Parka mi je res naklonila malo bogastva, zato pa mi je dala piti jasnega duha grške Kamenene, da s ponosom gledam na nizkotni, zloben svet.«

(— — — mihi parva rura et
spiritum Graiae tenuem Camenae
Parca non mendax dedit et malignum
spernere vulgus.)

Carm. II, 16.

Rembau!

Donešek

k

Prešernovemu komentarju.

(Odtisek iz „Gorice“).

3.405 / 2

GORICA

Tiskala »Narodna Tiskarna«

1905.

N 8.11.49

2061

Donesek k Prešernovemu komentarju.

Menda bo malokje na svetu običajno, da bi se v političnem listu reševala znanstvena vprašanja, naj si obsegajo tudi le tolmačenje samo ene vrstice pesnika-prvaka dotičnega naroda. Toda mi smo mi! Slovenski znanstvenik mora biti še vesel, da najde — le z nekoliko abstraktnim, ali recimo „neaktualnim“ rešetom — zavetja pod političnim uvodnikom. Toliko v „predgovor in zagovor“!

„Literarni pogovor“ o Prešernu je pred kratkim v rodoljubni družbi sprožil med drugim tudi debato o pentamtru „Lelj bil naš je krmár, drugi je bil Palinúr“, ki ga čitamo v tretjem distihu Prešernove elegije „V spomin Matija Čopa“. Preporni točki sta seveda tvorila Lelj in Palinúr. Ker bi stvar — ne naša takratna debata — utegnila zanimati tudi koga drugega izmed častilcev Prešernove muze, naj sledi tukaj moje mnenje o omenjenem petomeru!

Da verz ne bo iztrgan in brez vse zveze z ostalo vsebino, navedem ves početek naše elegije:

Tajati léd náš šè le začè se, pomlád je drugod že;
v dragi slovenski vkrotèn ní domovini vihar.

Stešemo svoj si čolnič nov, z Bogom 'zročm'o ga
[valovom;

ni se navadil popréd brezno se, skal ogibat'.
Zvezde, ki reš'jo, bilé se neznane, ki čoln pogubijo;
Lelj bil náš je krmár, drugi je bil Palinúr.“

Tako slovejo početni distihi elegije, katero je spesnil Prešeren v spomin Matiju Čopu, ki je bil njegovemu srcu najdražji prijatelj ter je dne 6. julija l. 1835. našel pri kopanju tragično smrt v valovih deroče Save blizu Ljubljane.

Tajati se začne „led naš“ z l. 1830, ko je prvič rojila „Čebelica“. Ta roj je bil pri nas prvi vidni znak romantike, ki je pričetkom 19. stol. pomladila slovstveno njivo malodane vse Evrope. „Drugod“ (pri severnih Slovanih) pa je že takrat (l. 1830.) brstela v literarnem logu zelena pomlad, zakaj že dobro desetletje so jo oznanjali na krepko donečih strunah med Čehi in Slovaki Čelakovský in Kollár (Slávy dcera), 1824), med Poljaki Mickiewicz (Balade in romance, 1822.), med Rusi Puškin in Žukovskij itd. Vzglede severnih bratov je mogočno vplival na

¹⁾ Slávy dcera — Slavina hči, lirsko-epska pesnitev, ki obstoji v izdaji l. 1832. iz 516 sonetov ter opeva ljubezen do izvoljenega dekleta in do domovine.

južne Slovane in nikakr čudež ni, da nekako obenem izleti v Ljubljani „Čebelica“, zasveti v Zagrebu „Danica“ ter se v Gradcu vzbuja „Metuljček“ (ki pa ni izfrfotal). Po slovenskih livadah, na ktere je bila izfrčala nežna „Čebelica“, pa ni pihal lahen vetrič, marveč je po njih rjul vihar „abecedne vojske“ od l. 1831. do 1833. s tako silo, da je nazadnje (l. 1833) „Čebelico“ zapodil za celih petnajst let nazaj v panj spanja pravičnega. „Čolnič nov“ mlade naše literature je bil krog in krog obdan od visoko pluskajočih valov omenjenega in drugih viharjev (n. pr. stroge cenzure) in „ni se navadil popred brezno se, skalogibat“. In na čolničju mladega slovstva, čegar reprezentant je bil almanah (= zbornik za poezijo) „Čebelica“, „Lelj bil naš je krmar, drugi je bil Palinur“.

Glede „Čebelice“ vemo, da ji je bil duševni oče (nekak urednik) licejski knjižničar Čop, krušni oče (izdajatelj) Miha Kastelec, glavni sotrudniki pa Prešeren, ki je prav za prav stvarnik naše posvetne literature, Zupan in Potočnik. Da je ravno Kastelec prevzel gnotno stran mladega podjetja, je popolnoma naravno, ker se je on med sila nepetičnimi „Čebeličarji“ najmanj „s cesarjem kregal“. Duša vsega podjetja je bil torej „velikan učenosti“ Čop. Bil je „Čebeličin“ — Palinur, za takratno literarno ognjišče istega (silno velikega) pomena, kakor nekdanj krmar Palinur za Enejev brod. A ker Čop ni bil samo najvažnejša oseba pri „Čebelici“ — kakor Palinur na Enejevi ladji —, ampak ga je doletela tudi ista usodna smrt (v hladnih valovih) kakor nekdanj Enejevoga krmarja (ki je utonil v Sredozemskem morju), se imenuje v elegiji drugi Pa-

linur (= ein zweiter P.). Mislim, da mi to domnevanje Palinur-Čop podpiše vsak pazen bralec, zlasti ako je čital 5. knjigo Virgilijeve Enejde (v. 833—871), kjer se pripoveduje, da je Palinur krmaril prvo ladjo, ktere smeri je imelo slediti vse ostalo brodovje.

A tršo lupino ima razgristi, kdor hoče izluščiti jedro Lelj. Kolikor mi je znano, je reprezentant občenega mnenja naših komentatorjev v tem oziru Rus prof. Korš, ki je svojemu prevodu omenjene elegije dostavil opazko: „Lelj — slavjanskij bog ljubvi. Pod Leljem nje-kotorije razumjejut Kastelec.“¹⁾

Lelj se torej reklamuje za boga ljubezni. A ker o Kastelec vemo, da je zlagal „zaljubljene“ napise na zavitke slaščic („odpuskov“), je nastala jednačba Lelj = Kastelec. Recimo, da je za Leljem skrit Kastelec, ki je „Čebelico“ izdajal! Toda kako je potem umeti besede: „Lelj bil naš je krmar“? Saj je vendar bil krmar (= duševni voditelj) „Čebelice“ njen „urednik“ Čop, a ne njen izdajatelj Kastelec! In ako istovestimo Lelja s Kastelecem, Palinurja s Čopom, tedaj imamo (dva!) krmarja in sicer tako, da pripade (izdajatelju!) Kastelec prva beseda! — Kakor se vidi, sta Lelj in Palinur delala preglavico in nemškemu prevajalcu Prešerna, E. Samhaberju, ki je naš pentameter prevedel tako-le (vsaj meni nerazumljivo):

„Lelius lenkte zuerst, der liebende Gott, unser Steuer,
und dem Gotte beherzt folgte geschwind Palinur.“²⁾

Tudi ne verujem v boga „Lelja“. V novejšem času sta si zlasti Jagč in

¹⁾ Stihotvorenija Franca Preširna. Moskva 1901. Str. 85.

²⁾ Dr. Fr. Vidic: Fr. Prešeren, Poesien. Dunaj 1901. Str. 87.

Brückner temeljito ogledala slovanski Olimp ter neusmiljeno pognala marsikaterega uzurpatorja iz njega, a ni mi znano, da bi se bila na tem pohodu setala tudi s kakim Leljem.¹⁾ V tem oziru ostanem heretik tako dolgo, dokler mi kdo ne dokaže vsaj životarjenja (če že ne dostojnega kraljevanja) Leljevega iz Kollárjeve „Stávy dcere“, ki je vendar bila za Prešerna nekak kánon glede božanskih veličanstev v slovanskem panteonu (Stava, Živa, Črti, bogovi nad oblaki!). Poljski historik Długosz, ki je živel v 15. stol., nam je sicer ohranil ime Dyzdzilelilya, ki bi naj bila nekaka v z o č n o slovanska Venera. Toda kritična raziskovanja²⁾ so dognala, da je Długoszeva Dyzdzilelya-Venera le *dčtilelija, to je zibavka otrok (leljati = luljati = zibati. Gl. Miklošič, Etymolog. Wörterb. st. 172). Vsporejanje Dyzdzilelye z Venero je torej prisiljeno početje.

Tudi Krek, ki je v svoji epohalni „Einleitung in die slavische Literaturgeschichte“ temeljito obdelal poglavje o slovanskem bajeslovju, ne pozna boga Lelja.

¹⁾ Arhiv f. slav. Philologie. Letnik IV., V., XIV.

²⁾ Brückner, Mytholog. Studien. (Arh. f. slav. Phil. XIV., str. 173.)

Zdi se mi marveč mnogo naravneje — in najboljša razlaga vsake pesnija una, ki je najnaravnejša — in verjetneje, da je islotako kakor Palinur tudi Lelj zajet iz staroklasičnega slovstva in to kot Rimljan „Laelius“. Kakor znano, nam je Ciceron poleg drugih filozofskih del ostavil spis „Laelius sive de amicitia“, ki je nekaka apoteoza prijateljstva. Ta Ciceronov spis je Prešeren gotovo poznaval in kaj ko bi bil z Leljem označil in ovekovečil tno iskreno vez idealnega prijateljstva, ki je bil deloma P. sam od nje tako ves prešinjen, da je kakor dete neutешljivo plakal, ko je zagledal mrtvo truplo Čopovo, vez, ki je deloma ostale „Čebelicarje“ družila z njih „krmarjem“!

Verz „Lelj bil naš je krmar, drugije bil Palinur“ bi po tem takem pomenil: Učeni Čop je iz najplemenitejših nagibov, zgolj iz domovinske ljubezni in navdušenja za slovensko slovstvo, vse svoje duševnesile navel v prospeh „Čebelice“, bil ji je kot njen duševni oče to, kar slavni krmar Palinur Enejevi ladji, a dohitelaga je tudi Palinurjevi slična usoda, smrt je našel v mokrem elementu „Save deroče valov“.

Dr. K. O.

*Ne vem, če nisite misli zmeraj
glede te pesnitve!*

3. 4. 1913

Umetelnik.*)

(Spesnil Fr. Levstik.)

5 1916/1049

V tem veličastnem poemu nam je Levstik na monumentalen način ponazoril misterij umetniškega stvarjanja ter povedal, kaj se godi v duši umetnika (pesnika, slikarja, skladatelja...) v trenutkih, ko se mu v duševnosti umetnina poraja, ko umotvor v fantaziji spočenja (koncipira).

V stanju neke vrste mrzličavega nemira (v ekstazi) se nahaja umetnik oziroma njegova producirajoča fantazija takrat, ko gleda in posluša „zamaknjen v nebo“, kar „gledalo ni oko, uho ni čulo posvetno“, ko se mu umetnina v duši poraja. V njegovi psihi delujejo v tistih hipih tajne sile, v njegovih prsih se širi in giblje. A kaj povzroča to dušno vzburkanost, tega umetnik sam ne ve. Misli so to pač in čustva, ki vrejo in kipijo, dokler se v stvarjajoči fantaziji umetnikovi mirno ne zlijejo v harmonično celoto:

Ko goni¹⁾ te²⁾ z mesta, nemirno te ziblje,
kri bije v prevozke bregove srca,
kaj širi se v tebi, kaj v prsih ti giblje,
povedati srce ni um ti ne zna.

Da nam raztolmači to skrivnostno vrvenje in vrenje v umetnikovi duši, se je pesnik poslužil genialne, uprav titanske prispodobe. —

*) Pričujoče vrstice je povzročila praktična potreba (pri predavanju o slovenski literaturi v goriški Čitalnici).

¹⁾ Neka skrivna moč.

²⁾ Umetnika.

V gori je neprestano grmelo in bučalo. Ljudje so se strahoma spoglejevali ob skrivnostnem bobnenju. Kar iz osrčja te gore švigne blisk in udari grom, a iz nastale razpoke se vlije šumeča reka ter hiti čez plan v daljavo:

Zasveti se blisk,
udari grom.
Razmakne se skale okorne tisk¹⁾;
plasti razdrobe se, trga se lom²⁾.
Iz hramov podzemskih bobni i šumi,
a reka svobodna buči i grmi,
v zeleno hiti.

Ta na jako čudovit način nastala reka je bila za deželo naravni kras prve vrste:

V valovih i solnce i luna igra,
nad reko se kroži mavra z neba;
srečuje i svoj te obraz iz vodé,
trgovi i mesta, drevesa, goré.

A nova reka je tudi prinesla docela novega življenja med prebivalce ob gorskem vznožju. V nje šumečem valovju se je pojavil nebroj raznolikih rib:

Vode obudé se,
plavuti svetlé se
i ribice semkaj i tjakaj pode se.

A na površju reke so se vtaborile nepregledne jate vodnih ptic:

Po nebu se ptičev poganja oblak,
s perotijo reže ujasnjeni zrak
ter suče se v desno, v levo vzigrava;
krdelo leteče
seda v valove bežeče,
tam mirno plava.

¹⁾ Teža.

²⁾ Skalovje.

Bogat ribji plen je privabil ribiča:

Mladenič, ribič, radosti poln
odpenja čoln;
vesla, za veslom veselo poje
ter meče na mokro mreže svoje.

Vodne ptice pa, ki so se naselile po porečju, so
priklicale lovca:

Ob vodi
zeleni lovec hodi;
med bičje se vmiče,
obrača poglede,
kam utva sede.

A sočnata trava ob rečnih bregovih je bila neodoljiva
vada za pastirja in njegovo čredo:

Po bregu se trava iz rose dviguje,
visoko rase;
po travi se čreda jagnjet raduje,
skakaje pase.

Pastir pa zamaknjen zre v reko, saj mu je zdaj sto-
prav jasno, kaj je v gori neprestano grmelo in
bobnelo ter sililo na dan:

Stoji tam siv pastir,
ni svesti si v glavi svojih oči,
i nem strmi
ter vidi i ve,
kaj nekdanj budilo je šum i nemir,
grmeti pod zemljo prestajalo ne.

Kakor je reka nepričakovano z elemen-
tarno silo prišumela iz osrčja gore pred strmečega
človeka tako tudi umetnik nepričakovano to, „kar je
gledal in čul . . . zamaknjen v nebo“, postavi v vidni
obliki (kot pesem, skladbo, sliko . . .) pred strmeče
človeštvo potem ko je prej v burni fantaziji zasnoval
umotvor. Človek občuduje umetnino, se pod nje

čudovitim vplivom ves prerodi, poplemeniti in umetnik — kakor zgoraj pastir — zdaj „vidi in ve“, kaj je bilo vzrok one ekstatične vznemirjenosti, ko se mu je v duši porajala umetnina. —

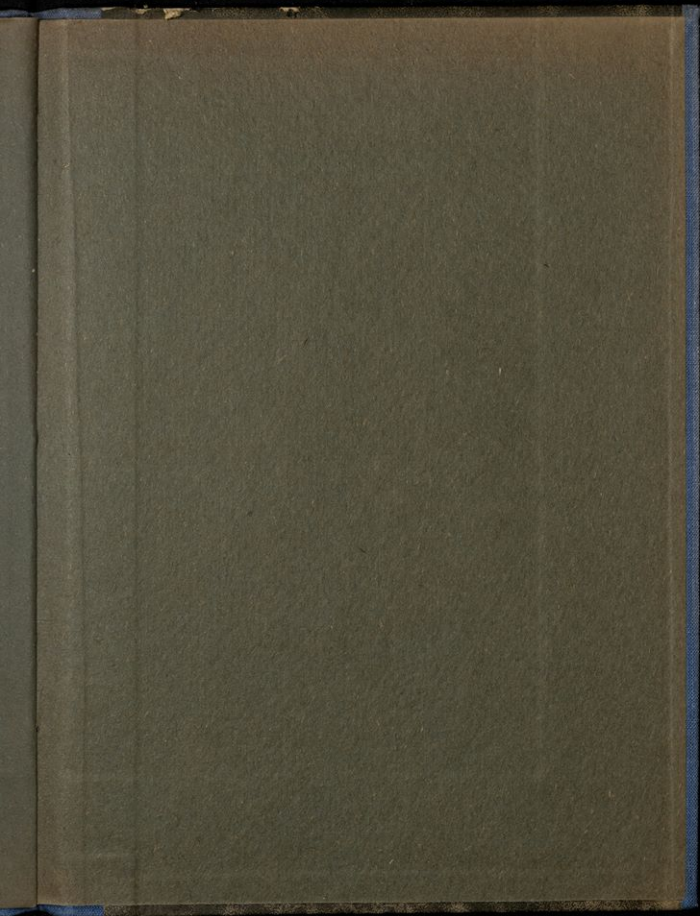
Levstik govori v „Umetniku“ o umetniškem stvarjanju, o vzvišenem predmetu torej. Vzvišenim mislim pa je dal toli veličastno obliko blestečih verzov in plastičnih, kakor iz najfinejšega marmorja izklesanih podob, da moramo reči: misel in oblika se je pesniku popolnoma zlila v krasno enoto, v nič manj krasno kakor je una, ki jo izpričuje G ö t h e - j e v občudovani in občudovanja vredni „W a n d e r e r“, ki mu je — vsaj deloma — istotako predmet: umetnost.

Dr. K. O.

UNIVERZITETNA KNJIŽNICA MARIBOR

3405/1-3

001155

000509273

ZA ČITALNICO